

GOSPODĂRII ȘI ACARETURI – STATUTUL PROPRIETĂȚII ȘI IMAGINARUL CURȚII ȚĂRĂNEȘTI

Gabriela BOANGIU*

Abstract

The symbolical representation of property is a very important research no matter if it is about the village or the city, from the perspective of laws, measure techniques or the survival of an archaic language. There are many documents that speak about different types of property which left traces in the peasant's mentality. The study aims to point out the multitude of relations that can be identified between memory and space, between mentality and ethnographical survivals within the peasants' farmyard, between tradition and contemporary life.

Keywords: ethnological document, symbolical representation of property, mentality, space.

Cuvinte-cheie: document etnologic, reprezentare simbolică de proprietate, mentalitate, spațiu.

Reprezentarea simbolică a hotarului a constituit de-a lungul timpului o problemă foarte importantă în lumea satului, dar și a orașelor în devenire, de la reguli de drept și tehnici agrimensurale, la supraviețuirile unui limbaj cu iz arhaic până în zilele noastre. Ne propunem să subliniem importanța unei viziuni etnografice asupra unor documente de demult prin prisma unor recuperări ale unor mentalități ce nu trebuie uitate. Diferitele tipuri de proprietate – devălmașă, cooperatistă, privată etc. – au lăsat urme distincte în orizontul mentalitar țăranesc.

Trupuri de moșie și atestări documentare – reprezentări simbolice ale hotarului

Numeroși cercetători au subliniat multiple conexiuni între tradițiile populare – povestiri, legende etc. – și viața social-culturală existentă într-o anumită zonă etno-folclorică. Astfel, *„peisajul rural*

---

* Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova – România.

reprezintă un *document* etnografic cu valoare istorică”¹, iar procesul de constituire a *peisajului rural* pornește de la aspectul și evoluția terenului natural. Pe acest fond se dezvoltă, în cadrul activității social-economice a comunităților, componente precum: așezarea și structura vetrelor de sat, hotarele perimetrelor sătești, organizarea interioară a acestora etc. Înregistrând ca o matrită, uneori până la nivelul unor cartografieri, alături de rezultatele activității economice a comunităților și ceea ce Georg Simmel denumea plastic drept „proiecțiuni pe sol a formelor sociale”², în perspectiva lor istorică, *peisajul rural* are o dublă valență: social-economică și istorică”³.

Regiunea Romanaților avea anumite particularități care o evidențiau. Dintre acestea se detașează faptul că avea anumite sate de moșneni – „caz excepțional în regiunea de câmpie”⁴. Satul Dioști este, de asemenea, reprezentativ prin faptul că există numeroase documente ce fac referire la trupurile de moșie de odinioară, la hotarele sale, lăsând să se întrevadă tehnici agrimensurale valabile odinioară. În anul 1939, satul dispunea de mai multe trupuri de moșie: un trup de moșie vechi, moșia Joița din Grozăvești, precum și fâșiile din Radomir și Ghizdăvești, cumpărate de la boieri sau de la clăcași; loturi din Drăghiceni, pământ ce le-a fost dat de către stat prin reforma agrară din 1921⁵. Cel mai vechi document care menționează satul este din 9 noiembrie 1755 și este vorba despre o hotărnicie⁶ în care este reprodus un „hrisovu” din perioada domniei lui Gavril Vodă (1618-1620) în care scria că „în zilele lui Mihai Vodă (1593-1601) s-au fost rumânit ei cu părțile l(o)r de moșiie din Dioști la (...) boieri; iar când au fost zilele lui Gavril Vodă au mers de s-au judecat cu boierii și s-au răscumpărat ei și cu toate părțile lor dă moșiie”. Tot aici se menționa că „cercetând noi lucrul cu amănuntul, am dovedit că sunt patru moși mari, afar(ă) de

¹ Henri H. Stahl și Ion Donat, *Etnografie și istorie*, în „Revista de Etnografie și Folclor” (în continuare REF), XII, 1966, nr. 1, p. 7. Apud Alexandru Popescu, *Aspecte ale „peisajului rural” în legende și tradiții istorice*, în REF, XIII, 1968, nr. 1, p. 75.

² Georg Simmel, *Über räumliche Projectionen sozialer Formen*, in „Zeitschrift für Sozialwissenschaft”, Berlin, 1903, caiet 6, p. 287. Apud Alexandru Popescu, *op. cit.*, p. 75.

³ Alexandru Popescu, *op. cit.*, p. 75.

⁴ Ion Gh. Filip, *Analiza etnografico-istorică a unui trup de moșie*, în REF, XI, nr. 1, 1966, p. 61.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ilie Constantinescu, *Hotărnicia moșii Dioști, județul Romanați, făcută la 1755, noiembrie 9*, Craiova, 1923. Apud Ion Gh. Filip, *op. cit.*, p. 61.

moșii cei ce ș-au vândut părțile lor de moșiie la d(u)mn(ea)l(o)r boierii Fălcoeni⁷ care dețineau satul Radomir. Nu se poate ști în ce constau sau ce formă agrimensurală aveau acești „moși” care s-ar fi fost vândut boierilor Fălcoeni. Conform acestei hotărnicii, trupul de moșie avea forma unui trapez:

- „- la capu moșiii despre miazăzi (...) s-au găsit stjni 1407;
- al doilea trăsură, de la mijloc, (...) stjni 1370;
- al treilea trăsură, la capul dinspre amiazănoapte (...) stjni 710”.

Observându-se existența a patru moși mari (adică patru cete): moș Ursul, moș Cazan, moș Jitea și moș Dan Bărbosul, moșia s-a împărțit în patru părți egale, de la un capăt la altul, revenind fiecărui moș pe trăsura I 349 stj, la a II-a 340 stj și la a III-a 177 stj. Ulterior, acești „moși mari” au fost subîmpărțiți în 14 „moși mici”, și anume: Ursul – în 3 moși mici, Cazan – în 2 moși mici, Jitea – în 7 moși mici, Dan Bărbosul – în 2 moși mici⁸.

Totodată, măsurătorile statornicite prin Hotarnicia din 1755 pe 4 „moși mari” și – înlăuntrul acestora – pe 14 „moși mici” au suferit în timp modificări. Modificările intervenite în structura acestui trup de moșie între anii 1755 și 1868 sunt consemnate în acte, în număr de 157, și privesc: 20 constituirii de dotă, 19 moșteniri și donații, 14 schimburi, 104 vânzări. Astfel a fost necesară o nouă alegere între anii 1868 și 1872. La „Alegerea moșiei Dioști din 1872 mai 20”⁹ inginerii agrimensori au avut în vedere Hotărnicia din 1755 și au făcut împărțirea tot pe trăsuri și moși. Numărul trásurilor s-a mărit de la 3 la 9, iar numărul moșiilor mici de la 14 la 92. Numărul de stânjene pe „moși mari” sunt stabiliți din nou „cât la unul și la celălalt”, pe când la „moșii mici” – din cauza înmulțirii demografice neuniforme înlăuntrul cetei, precum și din cauza cumpărărilor, vânzărilor și donațiilor – părțile apar în 45 de cazuri neegale și numai în 47 de cazuri egale.

Pentru a înțelege mai bine modul de împărțire a trupurilor de moșie „prin răzorire” sau „prin îndopare” este necesară explicarea unor termeni, precum *curea*, *fâșie*, *dop* și *țanc*. Expresia „prin răzorire” înseamnă împărțirea pe lung a unei bucăți de pământ astfel încât să se obțină curelele sau fâșiile lungi, „răzor în răzor”. Sintagma „prin

⁷ Ilie Constantinescu, *op. cit.* Apud Ion Gh. Filip, *op. cit.*, p. 61-62.

⁸ Ilie Constantinescu, *op. cit.* Apud Ion Gh. Filip, *op. cit.*, p. 62.

⁹ *Alegerea moșiei Dioștii din districtul Romanașilor, despărțirea Ocolul, a D-lor moștenilor dioșteni*. Tipărită de inginerul agrimensor N. B. Lăcusteanu. Apud Ion Gh. Filip, *op. cit.*, p. 63.

îndopare” desemnează împărțirea bucății de pământ de-a latul, deoarece curelele ar reieși prea înguste, părțile astfel obținute numindu-se *țancuri* sau *dopuri*. Studiarea propriu-zisă pe teren conduce la evidențierea existenței unei „împărțiri de pământ genealogică și în părți egale”¹⁰, putându-se realiza reconstituirea spiței neamului. Există, de regulă, o concordanță perfectă între spița neamului și schița trupului de moșie al neamului respectiv. Concluzia ar fi că „din modul de împărțire al pământului unui neam de moșneni se poate stabili spița neamului respectiv. Și invers: cu spița unui neam, întocmită din acte sau din memorie, se poate recunoaște, în câmp sau în vatră, cui aparține fiecare bucată de pământ”¹¹. Totodată, acest tip de analiză poate oferi detalii și despre momentul în care femeile vin la moștenirea pământului. Din cercetările lui Ion Gh. Filip reiese faptul că dreptul de moștenire al femeilor nu era recunoscut până la generația a IV-a, adică până la sfârșitul secolului al XIX-lea, „pentru a le face parte, de la această vreme începând, tatăl trebuie să recurgă la vânzări simulate. În generația a V-a, cea prinsă în viață în 1939, se practică însă înzestrarea cu pământ a fetelor. Aceasta în satul Dioști”¹².

De istoria „mică”, de istoria „locală” împănată cu detalii etnografice numeroase s-a ocupat și Paul Petrescu¹³. Renumitul etnolog considera că „istoria românilor este încă nescrisă, fiecare din satele și cătunele străbătute de noi având încă multe materiale necunoscute și nefolosite de istorici, unul din ele fiind însăși *moșia satului, imens document materializat în curele, brazde și haturi, vorbind despre istoria oamenilor și pământurilor, reflectând relațiile sociale (n.n.)*. Aceste urme au rămas până azi ca un fel de martori ai acelei „arheologii sociale” pe care, cu atâta strălucire și folos, o practică mulți sociologi și etnoistorici de aiurea, iar la noi cunoscutul sociolog Henri H. Stahl, ale cărui studii de istorie socială (...) aruncă o lumină nouă și neașteptată asupra originii statelor feudale românești”¹⁴.

Satul devălmaș a avut o tradiție puternică și îndelungată în atâtea sate oltenești și moldovenești, dar și în cele transilvane a rămas amintirea începuturilor lor, încât uneori amprenta societății medievale,

¹⁰ Ion Gh. Filip, *op. cit.*, p. 64.

¹¹ *Ibidem*, p. 65.

¹² *Ibidem*, p. 68.

¹³ Paul Petrescu, *Istorie socială în Mehedinți. Introducere în prezentarea arhitecturii populare mehedințene*, în REF, XXV, 1980, nr. 1, p. 3-22.

¹⁴ *Ibidem*, p. 11.

feudale, închise, cu ordine și ierarhie proprie, a continuat să existe, în forme disolute, până în vremurile noastre. Reconstituirea lor științifică reclamă cunoștințe despre viața socială românească, despre realitatea etnografică românească¹⁵.

Realitatea esențială a societății rurale românești din trecut a fost, fără îndoială, cea a existenței satelor libere și a satelor aservite. Cele libere, numite „moșnenești” în Țara Românească și „răzășești” în Moldova, sunt foarte răspândite și în județul Mehedinți. Astfel, „în memoria colectivă a satelor libere cea mai puternică amintire este cea a existenței „curelelor” moșnenești, *formă de organizare juridică și economică a trupului de moșie reflectând ea însăși structura socială a acestor comunități străvechi*”¹⁶. Curelele erau lungi, ținând din hotar în hotar, așa cum era, de pildă, la Ceptureni, unde mergeau din hotarul Obîrșiei până în hotarul Bălei (satele imediat învecinate), trecând prin pădure și prin pășune și prin țarină. Isverna „mergea” pe patru moși: Isvercenii, Surzii de pe Surduleasca, Gîrmencenii și Moșnenii. S-ar putea ca singura curea veche să fi fost cea a Moșnenilor, celelalte aparținând unor neamuri mai „noi”, copiind vechea organizare moșnenească. La început, moșii erau mari, lați de 1000 de stânjeni, dar, cu vremea, s-au „miticulat” (micșorat) de a ajuns câte unul să aibă o curea de doi stânjeni de lată, dar „curgând” tot pe 4000 de stânjeni. Un întreg sistem de măsură era activ, de pildă, „un drept” era egal cu opt „palme”.

Istoria Isvernei este destul de frământată și a fost notată din amintirile bătrânilor, din documente și din cărți, în ceea ce se cheamă „Sindicul” (istoricul vechimii satului și bisericii), de către preotul Victor Doman, de loc din Nadanova, un sat vecin¹⁷. Se știe astfel că prima așezare a fost în jurul „Peșterii” de pe Dealul „Surâpi” (Sub râpi) și până în Dealul Satului. Înainte vreme satul era adunat, aproape compact, pe acele locuri și era ocolit cu gard, ca să nu treacă vitele în țarină. „Poarta țarinii” era pe drumul ce ieșea la Dealul Surâpi, la două sălcii, și pe unde se mergea la pășunat în poiana Beletinii sau în poiana Izmenelor sau a Tâmnii și în poiana Porcului. Și aceste poiene au istoria lor, pentru că au fost făcute prin „arșiță”, adică s-a dat foc pădurii din acele locuri și de după Clanț (vârf) ca să-și facă loc Isvercenii de pășune, aplicându-se tehnica străveche de „lăzire” a pădurii pentru a mări terenurile arabile și de pășunat. Că aceste locuri erau locuite de multă vreme o dovedește și

---

¹⁵ *Ibidem*, p. 12.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 11-12.

faptul că în Peșteră s-au găsit unelte din epoca de piatră și din epoca bronzului, iar la locul numit „Pogașa cu Teiul” s-au aflat monede de argint de pe timpul lui Gordianus III (241 d.H.), așa încât așezarea medievală, pomenită pentru prima dată cu numele Isverna într-un document al lui Ioan Corvinul de la 20 octombrie 1444, prin care se întărește stăpânirea Mănăstirii Tismana asupra Podenilor și Isvernei, se poate presupune că dănuia deja de multă vreme¹⁸. Într-un document aflat în posesia satului¹⁹, prezentat la Expoziția Națională din 1906 și pierdut cu acel prilej, se menționează faptul că în fața Domnului Țării Românești, Alexandru al III-lea, s-au înfrățit Nicula Moșneanu (din neamul Moșnenilor, cum se cheamă și azi o curea) cu boierul Badea Urdăreanu, acesta din urmă dând lui Nicula toată partea sa de moșie din Isverna în schimbul „unui cal vrednic de călărie, a unei dulamale și a unei perechi de cizme”, toate prețuite în aspri. Legenda spune că acel Nicula ar fi venit din Domașna din Banat²⁰. S-ar putea însă ca Urdăreanu de baștină din Urdari-Gorj, răsplătit de domnie, cu tot neamul său boieresc, pentru faptele de vitejie, cu partea din moșia moșnenească a Isvernei și Cănicii, să fi căzut la învoială cu moșnenii ca să le dea înapoi pământul strămoșesc, toată povestea nefiind decât un episod al înverșunatei lupte, dusă secole de-a rândul, între cetele moșnenști, libere și independente, și boierii care căutau să le aservească. Pentru că lupta se continuă și mai târziu, fiind vie în amintirea satului întâmplarea prin care „înainte de 1761 Isvercenii terminaseră și cu averea boierilor Urdăreni și cu averea Tismanei”, reușind adică să-și răscumpere și să-și elibereze moșia. Astfel, din averea Urdărenilor intrați prin cine știe ce modalități în moșia Isvernei, a luat un sfert Lupu Surdu Ceaușu, ușier la Divanul Domnesc, iar restul a luat Nicula Moșneanu, cu Giurgi Gârmencea și cu Lăpădat Isverniceanu; iar averea Tismanei au luat-o Țuicani și Rohanii intrați în moșia Isvernienilor.

Iată cum cele patru neamuri de baștină ai Isvernei sunt moșnenii, Gârmenienii, Isvercenii (Țuicani și Rohanii) și Surzii, fenomen destul de târziu petrecut, posibil fiind ca aceste patru neamuri să se constituie în „moși” după modelul altor sate moșnenești mai vechi. Alte neamuri, ca Făreștii, au venit din Topleț, Ciocanii din Bogăltin, Tâlpeștii din Cornereva, având, deci, de a face cu un alt fenomen interesant, cel al imigrației din Banat, ilustrând nicidecum curmata legătură de circulație

---

¹⁸ *Ibidem*, p. 12.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

între românii de pe ambele versante ale Carpaților²¹. Tot spre sfârșitul secolului al XVIII-lea vin și Stoicanii, Dunceștii, Dumitreștii și Pârvăneștii din Prejna, sat apropiat, iar apoi Vueștii din Bâlvăneștii tot din Mehedinți în prejma lui 1800. Iată dar că mișcările de populație de acum peste două secole au fost cu precizie înregistrate și cu grijă ținute minte de memoria colectivă a satului. Se mai știe că prin Isverna a trecut și Matei aga din Brâncoveni, cu paharnicul Lupu Mehedințeanu, după răscoala din București, șezând câtva timp la uncheșul Stoican, care i-a trecut apoi peste munți, la Hațeg. După ce Matei a ajuns Domn, l-a răsplătit pe uncheșul Stoican cu moșia Macului din hotarul Șurlea, făcându-l și spătar. Și așa istoria se îngemănează cu legenda hrănită din amintirile bătrânilor, creându-se tradiții ce vin să confirme organizarea teritorială a moșiei satului²².

Firește că istoria adevărată este mai complicată, pentru că, iată, în Preajna vecină întâlnim între cei patru moși mari, neamuri ce mai târziu au plecat în Izverna, ca Stoicanii și Dunceștii, alături de Armășasca și Gădeasca, curelele acestor patru moși din Preajna curgând și ele peste tot hotarul, de la Rumâniiori până la apa Cernei. La munte, curelele rămân continui, înguste și lungi în „țarină”, însă ele se împart în „delini de adoulea”, adică perpendiculare pe axul longitudinal al curelei²³. La Preajna era moșie veche pentru că la 1864 s-au dat oamenilor numai „plațuri” de casă, nu și loturi de muncă, așa cum s-a dat la clăcași. Peste tot este vie amintirea mutării satelor, această dinamică a așezărilor fiind determinată în trecut de cauze social-economice, între care mai ales fuga de fiscalitatea excesivă și nevoia de apărare împotriva raziilor feudale interne și a atacurilor externe (bandele de cârjalii și pazvangii de peste Dunăre) au jucat un rol important. Este, poate, și un aspect al formării efective a satelor, trecând de la formele risipite ale așezărilor, mai mult sau mai puțin sezoniere, cum sunt „sălașele” și „conacele”, la cele ceva mai adunate ale satelor permanente.

Există însă și situații mai limpezi, acolo unde fluctuațiile s-au întâmplat a fi mai mici și unde, cine știe ce cauze, au determinat o stabilitate, un conservatorism evident, vizibil și în înfățișarea satului. Așa este cazul satului Cernavârfu, care, la prima vedere, apare ca un sat cu foarte multe case vechi, mai mult de jumătate din case fiind de tipul arhaic românesc, cu prisă parțială la două încăperi, iar acoperișurile

---

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, p. 14

²³ *Ibidem*.

fără coșuri înalte. Există o structură foarte clară a trupului de moșie, care permite identificarea tuturor moșilor, ca și dimensiunile în stânjeni ai fiecăruia, precum și, lucru mai rar, „măsurile moșiei”, adică cotele dimensionale ale curelelor, acolo unde axul lor longitudinal suferă inflexiuni. Așezarea însăși a satului este deosebit de grăitoare pentru organizarea pe moșii a trupului de moșie și a vetrii satului²⁴. Lungimea moșiei se așează pe direcția est-vest, fiind în hotar cu trupul de moșie al Buseștilor în est, cu al Gornoviței în vest, cu al Dâlmei la sud și cu al Nadovanei la nord. Forma regulată a trupului de moșie, încadrată de formele geometrice regulate ale celorlalte trupuri de moșie, ale satelor, trădează, după cum a afirmat demult Henri H. Stahl, o străveche organizare teritorială, gândită ca ansamblu, și care poate fi socotită ca preexistând formării statelor românești feudale. Și împărțirea interioară pe curele este, de asemenea, foarte regulată, mai multe curele intrând în componența unui „teiu”, fiecare din acestea din urmă purtând numele unui „moș”. Iată care sunt moșii Cernavârfului și lărgimile lor măsurate în stânjeni (1 stângen = 2,15 m) la măsura de pe luncă, acolo unde totalul este de 992 stânjeni:

- 1) Moșul Șeitănesc – 173 stânjeni (care s-au împărțit la cinci frați câte 34 și ½ stânjeni);
- 2) Moșul Tătucesc – 169 stânjeni;
- 3) Moșul Pârvănesc – 112 stânjeni;
- 4) Moșul Drăgănesc – 109 stânjeni;
- 5) Moșul Chelănesc – 173 stânjeni;
- 6) Moșul Strâmteanu – 173 stânjeni;
- 7) Moșul Șeitănesc – 83 stânjeni.

Neamul mare al Șeităneștilor cunoaște bine împărțeala pe ultimele cinci generații, a doua fiind a celor cinci frați: Gheorghe, Radu, Iovan, Vintilă, Nicolae; a treia: Dumitrașcu Șeitan; a patra: Constantin Dumitrașcu Șeitan; a cincia: Dumitru Constantin Dumitrașcu Șeitan, cel care, în 1951, mai avea frați în viață (este dat numele fratelui celui mai mare din fiecare generație). Cu toată regularitatea curelelor din Cernavârfu, trebuie să observăm că vatra satului, fiind așezată numai pe curelele Șeitanilor și Tătucilor, celorlalte neamuri care aveau curele ce nu treceau prin vatră, adică Pârvăneștilor, Drăganilor, Chelanilor și Strâmteștilor, li s-au dat plațuri (locuri de curte) din curelele Șeitanilor și Tătucilor. Acesta s-a întâmplat la 1864 cu ocazia aplicării primei mari

²⁴ *Ibidem*, p. 16-17.

reforme agrare de la noi. În același an s-au împroprietărit foștii clăcași pe moșia lui Bălteanu, cum ar fi Guran, Vucea, Păleanu, veniți din Isverna și din alte sate. La 1900 întreaga moșie boierească a fost lichidată, punându-se în vânzare 50 de loturi a câte 5 ha fiecare, locuri de arătură pe aceeași moșie ale lui C. Bălteanu Găină, aflată în hotarul delanțal (de la delniță²⁵) al Cernavârfului²⁶.

Ieșirea din indiviziune a moșnenilor avusese loc destul de devreme în Cernavârfu, întrucât în 1910, când a venit judecătorul pentru a face această operație, moșia era deja împărțită²⁷. În 1951 mai exista încă harta exactă a trupului de moșie a Cernavârfului așa cum era la 1910, atunci când s-au împărțit „muntele” și „poiana” care rămăseseră până atunci „vălmașe”. Pe plan erau trecute și cele două „măsuri” ale trupului. De la „măsura” a patra înainte măsurătoarea a fost făcută de dascălul Gheorghe Doman. Harta este un admirabil document topografic, iar descrierea hotarului mergând pe „măsuri” este un foarte frumos document de limbă românească, dincolo de poziția căruia se întrevăd și urme de organizare a vieții sociale din trecutul satelor românești libere. Pentru valoarea sa documentară complexă și pentru farmecul său literar redăm mai jos, în întregime, textul hotarelor „măsurate” ale Cernavârfului.

Măsura II: „Măsura de la ogașu frâncului din răcuvița pe cracu Seliștei în sus, pe din vale de conacu beșliului, pe poiana cu ferigă, drept în boldu²⁸ ăl gol”.

Măsura III: „Măsura de pe ogașu vacei ăl mare, drept pe boldu vacei, pe cracu vacei în sus, în fruntea Ocoliștei, pe poiana cu turugile²⁹, pe fâsceaica³⁰ mică, peste vârful la piva cu apă”.

Măsura IV: „Din Valea Rea”.

Măsura V: „Din grădina lui Negoită, din tufa de mărăcine pe poeana moșului, pe la Vârtej, drept sus în culme”.

---

²⁵ Delniță, delnițe s.f. 1. (În evul mediu, în Țara Românească) Parte din hotarul moșiei satului care se afla în stăpânirea ereditară a unei familii de țărani ce locuiau în satul respectiv; jirebie. 2. (În evul mediu, în Țara Românească și în Moldova) Parte dintr-o anumită subîmpărțire structurală a pământului satului. *Patru delnițe de fânaț*. 3. (Înv. și reg.) Fâșie îngustă și lungă de teren situată într-o luncă sau pe un delușor; *p. ext.* moșie, proprietate – cf. ucr. *dil'nyc'a* (*Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Academiei Române, 1975, p. 241).

²⁶ Paul Petrescu, *op. cit.*, p. 16-17.

²⁷ *Ibidem*, p. 17.

²⁸ Vârful.

²⁹ Buștean de copac bătrân, tăiat.

³⁰ Loc strâmt între bolovani.

Măsura VI: „Din capu bărăcei³¹, pe ogașu țiganului, prin prunii Tătucilor, prin colțul grădinei lui Măcescu din deal, drept la marginea poenei despre curături³², drept în boldul îl gol cu tufa în vârful”.

Măsura VII: „Măsura de la pietriș din piatră, pe la casa lui M. Drăgăloiu la crovu³³, cu apă drept sus, în culme la gaură³⁴”.

Măsura VIII: „Din slogu³⁵ lui P. Nedelcu, prin grădina lui Nicolae Gh. Șeitan, pe la colțu din Vale de casa lui Const. L. Pârvănescu, drept peste ogaș³⁶, prin grădina lui C. T. Tătucu, tăind în sus colțul grădinei lui T. Drăgoescu, mergând pe coastă drept sus în Zăbran sus în culme, la vârful al doilea de lângă vârful ăl înalt”.

Măsura IX: „Din slogul lui Pantelimon Tătucu, de lângă colț, cel printre curelele de întorsură³⁷, pe dinaintea casei lui Ion C. Pârvănescu, printre casa și pivnița lui Ghiță Pârvănescu, la stânga de cireșul din botu cracului, pe lângă al treilea gorun din cap la apșoara, drept la culme la tufa mare despre Nadanova³⁸”.

Acest document relatează despre o știință populară veche, intim legată de amintirile vii ale sătenilor legați în mod firesc de fiecare însemn local – un cireș, valea unui pârâu, o peșteră, un buștean, o râpă, toate înmagazinând moșteniri de veacuri și reflectând viața continuă pe aceleași plaiuri, din totdeauna și dinainte de vreme chiar.

Contemporani cu acareturi de demult – imaginarul curții țărănești

Numeroasele prefaceri legislative din secolele al XIX-lea și al XX-lea au avut multiple efecte asupra vieții sociale, economice, politice, dar mai ales culturale. De la unele supraviețuiri ale satelor devălmașe, la proprietatea de tip cooperatist, la revenirea firească la proprietatea privată, iată etape și fragmentări ale unor vieți bulversate de legi nu întotdeauna corecte față de anumite drepturi naturale. Perioada comunistă a răsturnat sisteme de valori, a tulburat structuri

³¹ Râpă, surpătură. Apud Paul Petrescu, *op. cit.*, p. 18.

³² Fost loc împădurit, ars pentru a face loc agriculturii. Apud *Ibidem*.

³³ Apă, izvor. Apud *Ibidem*.

³⁴ Peșteră. Apud *Ibidem*.

³⁵ Hotarul. Apud *Ibidem*.

³⁶ Vale îngustă de torente. Apud *Ibidem*.

³⁷ Bucăți de teren („driculețe”) ce se dau în compensație la curelele ce se îngustează.

Apud *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

sociale, astfel încât întrebarea *ce s-a mai păstrat dintr-o ordine firească* revine într-o retorică a unei ordonări ontologice necesare. Tăvălugul cooperatist a ocolit oarecum curtea țărănească de odinioară, iar acest lucru devine oarecum vizibil în încăpățânarea unor elemente tradiționale specifice acestora de a rezista timpului cu orice preț. Există numeroase acareturi în actualele curți sătești ce mențin cu osârdie ordinea de mai an. Vom încerca să privim cu înțelegere prefacerile inerente ce au avut loc în aceste curți țărănești ce par încremenite în timpuri de demult. Nu se va urmări o clasificare, ci o descoperire a „supraviețuirilor” elementelor etnografice importante specifice Olteniei.

Relaționarea cu spațiul în vechea rânduire țărănească se înscrie în complexitatea unei vieți ordonate de o spiritualitate înaltă, de credințe uneori rămase într-un orizont ordonat post-interpretativ de către cercetătorii comunităților de odinioară. Transpar însă înțelesuri, tradiții, datini ce vorbesc despre o filosofie de viață. Categoriile de spațiu și timp au reprezentat elemente de analiză ale structurilor mentale tradiționale, lucrarea lui Ernest Bernea, *Cadre ale gândirii populare românești...*³⁹, reprezentând un „act de cutezanță”, utilizând sintagma lui Ovidiu Bârlea din postfața respectivului volum. Această lucrare a devenit punct de referință pentru cercetările ulterioare. Având în vedere subiectul investigației noastre, reevaluarea elaborărilor binecunoscutului etnolog român ne apare drept o necesitate. Astfel, Ernest Bernea sublinia: „Din punct de vedere existențial, [spațiul] este un dat elementar al naturii și al condiției umane, iar din punct de vedere al cunoașterii, spațiul este o constantă a unui mod de a concepe lumea și de a o reprezenta (...). Lumea țaranului român apare ca un corp organizat, fără titanism și fără frângerii catastrofice, este adică un cosmos, ceea ce desigur influențează și modul de reprezentare a spațiului. Schimbările ce intervin, produse de unele întâmplări, afectează calitatea și forma locală a spațiului, dar nu condiția sa originală”⁴⁰. Nevoia de ordine, de structurare prin cuvânt, este sesizată cu finețe de autor: „La reprezentarea ordinii fenomenale a lucrurilor, mentalitatea dominantă a satului nostru tradițional, deși introduce o seamă de

---

³⁹ Ernest Bernea, *Cadre ale gândirii populare românești. Contribuții la reprezentarea spațiului, timpului și a cauzalității*. Postfață de Ovidiu Bârlea, București, Editura Cartea Românească, 1985.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 126.

elemente care sunt emoționale, nevoia de ordonare și explicație nu este înlăturată”⁴¹. Spațiul nu devine doar ordonat prin configurarea unui, l-am putea numi sistem juridic primar (evitând formulările „arhaic” sau „primitiv”, care ar putea trezi anumite amendări etice), ci îndeplinește totodată o funcție într-un proces de cunoaștere, după cum se configurează sau este integrată, asimilată, realitatea însăși, „reprezentarea spațiului la nivelul mentalității generale a satului nostru tradițional se produce într-un climat psihic specific și o altă ordine a lucrurilor în lume. Spațiul aici nu este o abstracțiune și nici un instrument de cunoaștere, nu este nici măcar un fundal inexpressiv și general al lucrurilor, cum apare ca un fenomen complex obiectiv, unde realul și posibilul coexistă și cauzele finale acționează”⁴².

Întemeierea satului presupune o gestualitate specială, simbolică, ce își trage sevele din legende de demult, intrarea în posesie a unui teritoriu este conexasă unei imagini a unui fondator inițial, deși această concepție este relativizată de unii cercetători, precum Henri H. Stahl: „Era vorba despre intrarea în posesie a unui loc din pădure, defrișat în prealabil, și nu de o luare în posesie absolută”⁴³. Înfigerea unui par în pământ reprezintă modalitatea simbolică de întemeiere a satului. Consacrarea spațiului prin intervenția Divinității – legende despre hierofanii, apariții divine în anumite locuri etc., constituie elemente-reper în orizontul mentalitar tradițional. Identitatea conceptuală dintre spațiu și liniile genealogice depășește cadrul miturilor, la români formând o bază ideologică pentru sistemul de proprietate a pământului⁴⁴, căci „dacă un teritoriu aparține unei comunități, aceasta este pentru că respectiva comunitate este formată din rude ce descind dintr-un strămoș care odinioară ar fi deținut întregul teritoriu”⁴⁵. Fundamentul moral al reprezentărilor culturale ale spațiului, în particular ale proprietății, apare drept componentă evidentă a mentalității tradiționale românești. Legătura cu strămoșii nu împovărează, ci solidifică, fundamentează, într-un orizont sacru chiar,

---

⁴¹ *Ibidem*, p. 126-127.

⁴² *Ibidem*, p. 128.

⁴³ Henri H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1958, p. 55-59; vol. II, București, Editura Academiei Române, 1959, p. 184.

⁴⁴ Radu Drăgan, *La représentation de l'espace de la société traditionnelle. Les mondes renversés*, Paris, L'Harmattan, 1999, p. 33.

⁴⁵ *Ibidem*.

existența celor prezenți⁴⁶, de aceea „mentalitatea generală a satului nostru vechi socotește o greșeală părăsirea moștenirii părintești”⁴⁷. După cum locul bun este protejat de moșii din neam, la fel locul rău pare a purta pecetea unui blestem al generațiilor anterioare⁴⁸. Modul de reprezentare a spațiului în mentalitatea tradițională apare în strânsă legătură cu reprezentarea culturală a proprietății. Orizontul cultural al mentalității tradiționale se configurează asemenea unui caleidoscop ce îmbină stabilitatea și ordinea cu recompuneri spontane.

Cutuma juridică este stabilită în funcție de raportul dintre „dreptul popular” și „dreptul codurilor, legilor și decretelor”. Cutumele și tradițiile juridice sunt, în general, produsul unei îndelungate experiențe sociale ale unui popor, sunt reguli de conduită statornicite de-a lungul vremii în practica vieții sociale și care tind uneori să devină regulă de drept⁴⁹. În general, ele s-au menținut ca „pravile nescrise” în viața spirituală a poporului. Geneza cutumei este obscură și chiar misterioasă.

Așadar, construirea unei case reprezenta o însumare a unor gesturi simbolice. Arhitectura populară oferă numeroase detalii menite să „sporovăie” despre un orizont mentalitar tradițional. Cercetări de teren din anul 2011-2013 derulate în județele Dolj, Olt, Gorj, dar și în Argeș, au reliefat o serie de supraviețuiri *in situ* a numeroase gospodării ce păstrează aerul patriarhal prin salvarea în timp a unor elemente de arhitectură tradițională: acoperișul de șiță, pridvorul, foișorul, decorațiunile traforate sau moduri particulare de îmbinare a bânelor – iată doar câteva din însemnele ce mai vorbesc despre o lume ce încă se mai păstrează, deși insular, atât material, cât și spiritual – prin datini și tradiții de demult.

---

⁴⁶ Ernest Bernea, *op. cit.*, p. 34: „Locul meu și locul tău, fiecare cu locul lui. Locu meu și locu vecinului nu-s la fel și e așa că *stau din bătrâni pe el, pă același loc*. Da, sunt fel de fel de locuri. Un gard de te desparte, nu știi ce-i dincolo. Fiecare le știe pe ale lui” (Căbăl Susana, 67 de ani, cu carte, Poiana Mărului, Brașov, 1965) sau „Noi așa am pomenit și casa, și locu; da’ n-ai dreptu să le strici, nici să le lași în părăsire, că vezi, ele vin de la părinți (...), casa are și ea locul ei, ca orice lucru. În bătătura casei toate să fac parcă mai bine. Locu casei e loc bun, e loc ferit; orice-ai pune rodește, orice-ai face e frumos. Asta vine așa *din duhu strămoșilor*” (Țântea Ion Staicu, 83 de ani, cu carte, Poiana Mărului, Brașov, 1964).

⁴⁷ *Ibidem*, p. 35.

⁴⁸ *Ibidem*: „Nimic nu sporește, nimic nu prinde; toate se risipesc și bietul om fuge” (Debu Frusina, 80 de ani, cu carte, Poiana Mărului, Brașov, 1947).

⁴⁹ Pentru detalii privind cutuma ca izvor de drept, a se vedea O. Ungureanu, *Drept civil. Introducere*. Ediția a VII-a, București, Editura Rosetti, 2005, p. 58.

Gospodăria țărănească reprezintă o temă îndelung dezbătută de numeroși cercetători deoarece este „o unitate complexă tradițional istorică, social-economică și culturală, în care a luat naștere întreaga civilizație și cultură populară”⁵⁰. Romulus Vuia considera că așezarea, gospodăria, locuința trebuie privite prin perspectiva unui complex de factori: ocupația locuitorilor și tipul așezărilor, acestea, la rândul lor, depinzând de cadrul geografic, originea etnică a locuitorilor și înfrâurirea factorului economic și politic. În opinia sa, „curtea este expresia economică a regiunii”, idee ce străbate ca un fir roșu întreaga operă dedicată studiului gospodăriei. Prin *curte*, Romulus Vuia înțelegea atât *curtea* „stricto-senso”, cât și părțile constitutive ale gospodăriei, respectiv structura acesteia: numărul, forma și mărimea anexelor gospodărești, amplasarea lor în raport cu locuința, a acareturilor între ele, materialele de construcție etc. Astfel privite, „gospodăria, casa țărănească au fost martorele vieții familiale și economice ale societății rurale. Fiecare gospodărie este un mic muzeu, fiecare denumire este o dovadă a evoluției vieții și civilizației poporului român”⁵¹.

În privința terminologiei, Romulus Vuia considera că aceasta este, în principal, de origine latină (poartă, casă, curte, arie etc.), peste ea suprapunându-se fondul slav (ocol, ogradă, grajd, poiată, colnă, vraniță etc.). Explicația ar veni din faptul că la sosirea slavilor, comunitatea indigenă se ocupa cu agricultura, iar slavii de la care a fost împrumutat parțial lexicul, erau, în special, crescători de animale. Vuia definește astfel gospodăria: „Locuința și construcțiile anexe din vatra satului, ca și cele anexe din afara ei, de pe moșia satului (pivnițele, pătuiagele, gropile de bucate etc.) alcătuiesc elementele unei unități economice, numite, în general, gospodărie. Gospodăria este o instituție care joacă un rol important în studiul culturii populare. Ea nu este numai o unitate de producție economică (agricolă, pastorală, meșteșugărească), ci o formă de cultură, în sensul restrâns al cuvântului. Structura și componentele ei ilustrează pe lângă nivelul de viață economică și gradul de cultură populară”⁵².

Județul Argeș se poate mândri cu numeroase elemente de civilizație tradițională. Zona fiind aflată între Munții Făgărașului, în partea de nord, și confluența râurilor Vâlsan și Argeș în sud,

⁵⁰ Monica Budiș, *Gospodăria rurală din România*, vol. I. Oltenia, Muntenia, Dobrogea, București, Editura Etnologică, 2004, p. 11.

⁵¹ Romulus Vuia, *Le village roumain de Transylvanie et du Banat*, Bucharest, Imprimeria Națională, 1937, p. 49. Apud Monica Budiș, *op. cit.*, p. 25.

⁵² Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 79. Apud Monica Budiș, *op. cit.*, p. 26.

impresionează printr-o arhitectură solemnă, nobilă, prin elementele ce se mai păstrează și astăzi, „caracterizându-se prin trăsături specifice, care o diferențiază de zonele învecinate”⁵³. Principalul material de construcție la construirea caselor și acareturilor era lemnul. Astfel, „statistica lui Dionisie Pop Marțian consemnează 97 % construcții din lemn în mediul rural. Treptat, numărul caselor de zid și paiantă a crescut în detrimentul celor de lemn, care erau în 1952 de numai 26,1 %, iar astăzi au dispărut aproape în totalitate”⁵⁴. În ceea ce privește casele de lemn, ele „nu aveau temelie, fiind așezate pe mari bolovani de piatră dispuși la colțuri. Ceea ce constituie o caracteristică a arhitecturii argeșene este realizarea temeliiilor din rânduri alternative de cărămidă și piatră, tehnică foarte veche, folosită la ridicarea bisericilor medievale”⁵⁵.

În funcție de criteriul elevației, zona etnografică a Argeșului cuprinde trei tipuri de case: „Case joase fără pivniță, ridicate pe un soclu de 1 m, case cu pivniță și soclu de 1,50 m și case înălțate pe un soclu de 2-2,50 m. Casele cu soclu înalt s-au generalizat la începutul secolului al XX-lea pe tot cuprinsul zonei. Parterul acestora cuprinde în plan o pivniță și o cameră, iar în partea superioară două încăperi de locuit. Planul cel mai frecvent în secolul al XX-lea cuprindea două încăperi cu intrări separate. Planurile cu trei încăperi și intrare dispusă asimetric sunt, de asemenea, foarte vechi. Funcțiile camerelor sunt diferențiate: o încăpere mare destinată pentru locuit, una mai mică, de trecere, în care se află și vatra cu hornul și alta pentru oaspeți având, uneori, intrarea separată. Casele noi au planuri dezvoltate, cu patru-nouă camere, fiind influențate de arhitectura urbană”⁵⁶.

Există două elemente care conferă specificitate zonei „în ceea ce privește volumetria și decorul”⁵⁷: prispa și foișorul, conferind „construcției echilibru și proporții armonioase, perfect integrate mediului înconjurător”⁵⁸. Prispa se desfășoară de-a lungul fațadei sau pe cele două laturi ale casei și „formează un spațiu de tranziție semiadăpostit către interior și către curtea gospodăriei. Când spațiul respectiv este închis cu balustradă și stâlpi de lemn sau din zidărie poartă numele de sală.

⁵³ Georgeta Stoica, *Arhitectură populară argeșeană*, în „Datini”, București, nr. 3-4, (24-25), 1997, p. 7.

⁵⁴ *Ibidem.*

⁵⁵ *Ibidem*, p. 8.

⁵⁶ *Ibidem.*

⁵⁷ *Ibidem.*

⁵⁸ *Ibidem.*

Foișorul constituie un element arhitectonic important în această zonă. El marchează în același timp și diferențierea socială, fiind caracteristic caselor construite de pătura înstărită a comunităților rurale. Foișorul este construit pe un soclu înalt de piatră, având la partea superioară balustradă și stâlpi lucrați cu măiestrie. La casele construite în secolul al XIX-lea foișorul era plasat lateral, iar la cele din a doua jumătate a secolului al XX-lea este situat în axul casei”⁵⁹.

Există numeroase anexe alături de casa de locuit, principala construcție, în afară de casa de locuit, din curțile satelor fiind grajdul cu fânăria. El apare în număr destul de mare, aproape 70 % din gospodării având grajd. Rareori grajdul nu are deasupra fânărie. Marea frecvență a grajdului subliniază rolul important pe care continuă să-l aibă animalele chiar în acele gospodării care nu mai au nici caracter agricol și nici pastoral și a căror principală sursă de venit o formează fie vinderea de produse pomicole, fie practicarea diferitelor meserii⁶⁰.

Din punct de vedere al materialului și al tehnicii de construcție, „grajdurile sunt de cinci tipuri: grajd vechi de bârne lungi încheiate stănește la capete; grajd de bârne scurte prinse în amnare; grajd din scânduri groase verticale prinse pe un schelet de grinzi; grajd de paiantă – schelet de grinzi și cărămidă; grajd de cărămidă. Fânăria de deasupra este făcută de cele mai multe ori dintr-un schelet de grinzi, pentru ca fânul să fie în bătaia continuă a vântului. Alteori este construit din scânduri late”⁶¹. După modul în care este împărțit, „grajdul poate fi: cu o singură încăpere; cu două încăperi alăturate; cu două încăperi și cu o șură deschisă între ele pentru car; cu o încăpere închisă și cu o șură deschisă alături; cu două încăperi despărțite printr-o trecere liberă spre grădina din fundul curții”⁶². În funcție de detaliile de construcție ale acoperișului, forma grajdului diferă și el. Astfel, acoperișul poate fi „în patru plase, cel mai frecvent; morăresc, la care plasele mici nu se continuă până la nivelul streșinii plaselor mari, ci se întreprup la un nivel oarecare, dând naștere unui fronton trapezoidal; în două plase, cel mai rar întâlnit, deoarece nu apără bine de ploaie fânul. La multe grajduri, streășina din față este mult prelungită (2-3 m), formând un adăpost de-a lungul întregului grajd”⁶³.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Florea Bobu Florescu, Paul H. Stahl, Paul Petrescu, *Arta populară din zonele Argeș și Muscel*, București, Editura Academiei Române, 1967, p. 69.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, p. 70.

⁶³ *Ibidem*.

Frumusețea acestor elemente de arhitectură tradițională fac ca speranța în salvagardarea acestora să crească, iar inițiativele în acest sens nu trebuie să fie niciodată abandonate. Ceea ce s-a păstrat pe cale naturală și spontană în gospodăria țărănească de secol XXI trebuie să-și găsească adevărata cale spre patrimonializarea acestora fără a tulbura cursul firesc al vieții cotidiene a ruralului ce își păstrează comorile într-o simplitate uimitoare.

ILUSTRĂȚII

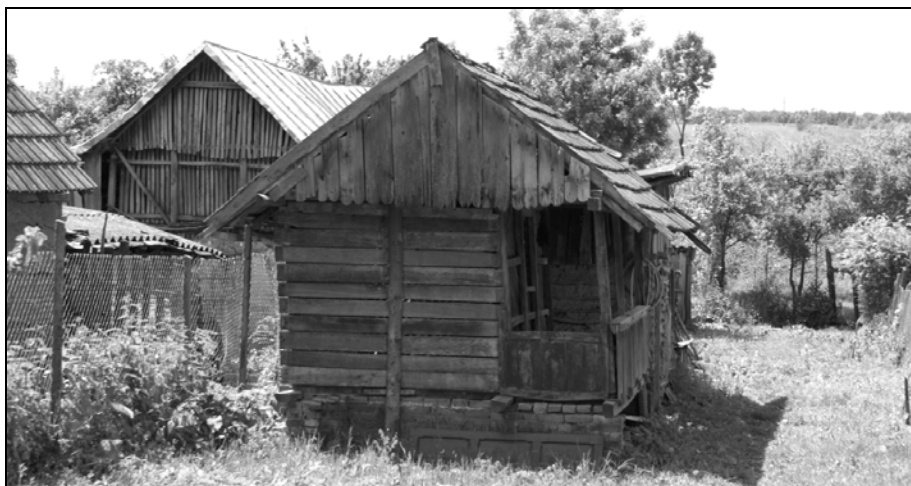

Fig. 1. Acareturi din județul Olt

Fig. 2. Acareturi din județul Gorj

Fig. 3. Acareturi din județul Dolj

Fig. 4. Acaret din județul Dolj

Fig. 5. Acaret din vatra satului Vulpeni – Olt

Fig. 6. Casa Mariei Bulacu (86 ani în 2013) din Vulpeni – Olt

Fig. 7. Acareturi în curtea lui Dumitru Antonie (75 ani în 2013) din Vulpeni – Olt

Fig. 8. Casă din Bulzești – Dolj

Fig. 9. Fântână din Motoci – Dolj

Fig. 10. Casă din județul Argeș

Fig. 11. Casă din județul Argeș

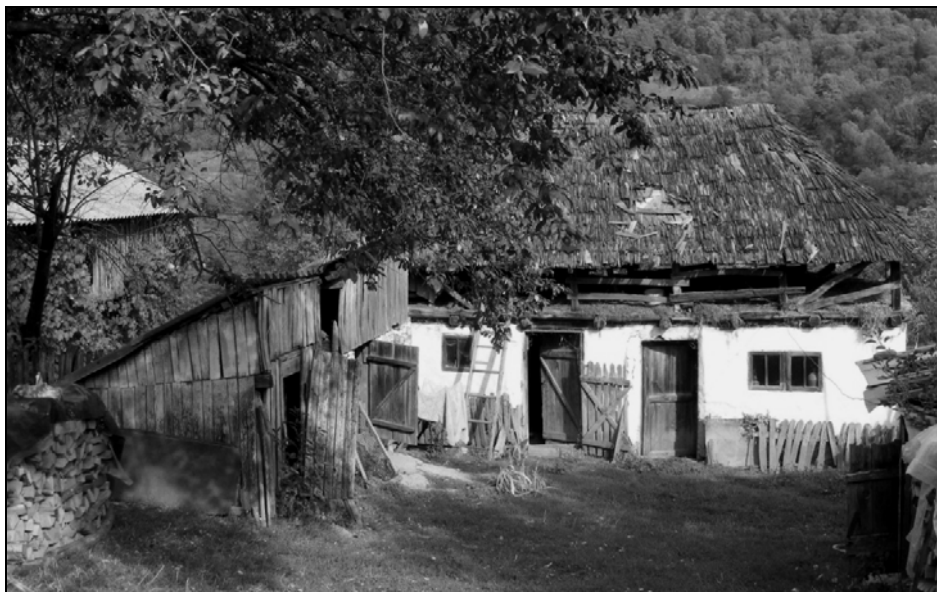

Fig. 12. Gospodărie din județul Argeș

Fig. 13. Casă din județul Argeș

Fig. 14. Casă din județul Argeș